● ***Recensie*** *Wij waren geen soldaat*

Geen zin in het leger

In een fraaie proeve van ‘speculatieve sociologie’ fileert Herman Vuijsje de onwil van de protestgeneratie om de gekoesterde vrijheid te verdedigen in militaire dienst.

Door **Sander van Walsum**
Illustratie **Claudie de Cleen**

Zo vaak komt het helaas niet voor, dat babyboomers zichzelf de maat nemen. En dat is jammer, want veel – zo niet de meeste – problemen die wij nu het hoofd moeten bieden, zijn ontstaan in de tijd waarin zij het voor het zeggen hadden. Een aansporing tot bescheidenheid gaat daar echter niet van uit. Integendeel: de protestgeneratie wenst zichzelf onverkort als idealistisch, dus deugdzaam, te kwalificeren. En ze lijkt bij uitstek ontvankelijk voor de gedachte dat vroeger alles beter was.

Als deze zelfgenoegzaamheid inderdaad de regel zou zijn bij babyboomers (je moet met dit soort generalisaties natuurlijk altijd oppassen), vormt socioloog en journalist Herman Vuijsje (1946) er een weldadige uitzondering op. Graag plaatst hij kanttekeningen bij de geloofsartikelen van zijn generatie. Daarbij ontziet hij zichzelf allerminst. Oprechte, schuldbewuste zelfkritiek is zelfs het uitgangspunt van zijn recentelijk verschenen boek *Wij waren geen soldaat* – over de vanzelfsprekendheid waarmee hij en veel van zijn generatiegenoten zich in de jaren zestig en zeventig hebben onttrokken aan de militaire dienstplicht.

NON-FICTIE
Herman Vuijsje
Wij waren geen soldaat – Het leger was voor losers
★★★★★
Walburg Pers; 229 pagina’s; € 24,99.

Dat was ook het thema van een artikel van zijn hand dat in 2018 in *NRC Handelsblad* verscheen en dat de aandacht trok van (onder anderen) voormalig VVD-Kamerlid en kolonel b.d. Theo van den Doel. Die reageerde op het artikel met een (niet geplaatste) brief waarin hij Vuijsje weliswaar prees om zijn eerlijkheid, maar waarin hij er tevens zijn teleurstelling over uitsprak dat de ‘salonmilitair’ Vuijsje zich had beperkt tot een persoonlijke getuigenis van spijt, maar er als socioloog ‘geen verdere conclusies’ aan had verbonden.

Vuijsje had, met andere woorden, de individu-overstijgende vragen niet gesteld: waar kwam die generieke afkeer van militaire dienst (en van het leger in het algemeen) vandaan? Hoe keken de jongemannen die gretig opteerden voor een afkeuring op grond van S5 (de laagste score voor geestelijke stabiliteit) aan tegen het reële Russische gevaar? En hoe konden zij hun freeridergedrag – profiteren van de vrijheid die zij niet wensten te beschermen – verenigen met hun vertoon van idealisme en onbaatzuchtigheid?

Vuijsje besloot alsnog een poging te doen om het verzuim van zijn generatie te verklaren nadat Van den Doel hem vorig jaar de niet-geplaatste brief had laten lezen. Hijzelf vergelijkt het boek dat hieruit resulteerde met het verslag van een bergwandeling op onbekend terrein: ‘Steeds als je meent de top in zicht te hebben, blijkt daarachter weer een nieuw massief op te doemen.’ Op basis van getuigenissen van dienende en verzakende dienstplichtigen, krijgshistorische en sociologische literatuur probeert hij een tijdgeest te ontleden waarvan hij zelf onderdeel is geweest. En dat levert een zinnige en onderhoudende proeve op van ‘speculatieve sociologie’, die geen sluitende antwoorden oplevert, maar wel degelijk bijdraagt aan onze nationale zelfkennis.

Vuijsje schrijft dat de onwillige dienstplichtigen in een lange traditie stonden van het ‘uitbesteden’ van de nationale defensie: in de 17de eeuw aan buitenlandse huurlingen, in de 19de eeuw aan de ‘remplaçanten’ uit de lagere sociale klassen (die de dienstplicht van beter gesitueerden tegen betaling vervulden). Hij oppert dat de verloren ‘goede’ oorlog van mei 1940 en de verloren ‘foute’ oorlog in Indonesië hebben bijgedragen aan de a- of anti-militaire stemming in grote delen van de samenleving.

Vuijsje herinnert zich dat de enkeling die zijn dienstplicht vervulde daarvoor door zijn vrienden ter verantwoording werd geroepen, terwijl de velen die een S5 hadden gescoord daar uitbundig om werden geprezen. Hij veronderstelt (op goede gronden) dat achter gewetensbezwaren doorgaans weinig meer schuilging dan ‘ik heb geen zin’. Hij verklaart – in navolging van de historici Duco Hellema en James Kennedy – het meebewegen van de bestuurlijke elite met de protestgeneratie vanuit ‘passiviteit als traditionele Nederlandse reflex’ en munt het begrip ‘passivisme’ voor deze houding.

Onder verwijzing naar eigen ervaringen verklaart Vuijsje onze onmacht tegenover geweld. Daarvan getuigde ook het Postbus 51-spotje waarin burgers werden opgeroepen om bij geweldsincidenten vooral niet zelf te interveniëren (‘de held uithangen’ noemde Ivo Opstelten dat, de toenmalige burgemeester van Rotterdam). Vuijsje wijst op de veranderde gevoelswaarde die woorden als ‘eer’, ‘vaderland’, ‘held’, ‘vaderland’ en ‘sneuvelen’ hebben ondergaan.

In de dichtbundel *Ik ben lekker stout* van Annie M.G. Schmidt ziet hij een voorbode van de ongehoorzaamheid die door babyboomers tot hoogste deugd zou worden verheven. Hij betoogt dat het Nederlandse leger in mei 1940 veel meer weerwerk heeft geleverd dan wij menen te weten. En hij noemt de paradox dat Nederlanders enerzijds tot ‘de koplopers in militantie’ behoren als het om de hulp aan Oekraïne gaat, terwijl geen volk zo weinig bereidheid aan de dag legt om voor het eigen land te vechten.

Zo voert de ‘speculatieve sociologie’ van Herman Vuisje diens lezers langs talrijke ongerijmdheden, eyeopeners en uithoeken van het collectief geheugen. Afhankelijk van hun leeftijd zal verwondering of gêne bij hen opkomen. Of ergernis, want niet alle ouderen worden graag van hun gelijk of van een glorieus verleden beroofd.